

BOSNA I HERCEGOVINA
MINISTARSTVO CIVILNIH POSLOVA

**KULTURNA I DRUŠTVENA
POVIJEST NARODA
BOSNE I HERCEGOVINE**

NASTAVNI PLAN I PROGRAM
ZA PREDMETE DOPUNSKE NASTAVE
U OSNOVNOJ I SREDNJOJ ŠKOLI

Za djecu u inozemstvu

Hrvatski jezik

Sarajevo, lipanj 2005.

Izdavač: Ministarstvo civilnih poslova Bosne i Hercegovine
Za izdavača: Dr. Safet Halilović
Urednik: Esmā Hadžagić
Tehnički urednik: Nelmedin Kolubara
Lektor: Ljuba Marić
Korektura: Nelmedin Kolubara
Štampa: Prosperitet d.d. Sarajevo
Za štampariju: Sead Ramović, direktor
Tiraž: 1000 primjeraka

CIP - Katalogizacija u publikaciji
Nacionalna i univerzitetska biblioteka
Bosne i Hercegovine, Sarajevo

371.3:376.7 (=163.41/43*)

KULTURNA i društvena povijest naroda Bosne i Hercegovine : nastavni plan i program za predmete dopunske nastave u osnovnoj i srednjoj školi za djecu u inozemstvu. - Sarajevo : Ministarstvo civilnih poslova Bosne i Hercegovine, 2005. - 81 str. ; 23 cm

Na nasl. str.: Hrvatski jezik

COBISS.BH-ID 14365446

Sukladno članku 33. Okvirnog zakona o osnovnom i srednjem obrazovanju u Bosni i Hercegovini, Vijeće ministara Bosne i Hercegovine je, na prijedlog Ministarstva civilnih poslova Bosne i Hercegovine, utvrdilo Komisiju za izradu nastavnog plana i programa za predmete dopunske nastave u osnovnoj i srednjoj školi.

Komisija, sastavljena od eksperata iz sva tri konstitutivna naroda, sve je odluke donijela konsenzusom.

Ministar civilnih poslova Bosne i Hercegovine odobrava ovaj nastavni plan i program za uporabu u dopunskoj nastavi za našu djecu u inozemstvu.

Ovaj projekat je finansiralo Ministarstvo civilnih poslova Bosne i Hercegovine.

SADRŽAJ:

Uvodno slovo Ministra civilnih poslova Bosne i Hercegovine	7
---	---

NASTAVNI PLAN I PROGRAM ZA PREDMETE DOPUNSKE NASTAVE U OSNOVNOJ ŠKOLI

- Jezici i književnosti naroda Bosne i Hercegovine	10
- Glazbena kultura	27
- Likovna kultura	38
- Poznavanje prirode i društva	48
- Povijest	54
- Zemljopis	56

NASTAVNI PLAN I PROGRAM ZA PREDMETE DOPUNSKE NASTAVE U SREDNJOJ ŠKOLI

- Jezici i književnosti naroda Bosne i Hercegovine	60
- Glazbena kultura	69
- Likovna kultura	75
- Povijest	77
- Zemljopis	79

Uvodno slovo Ministra civilnih poslova Bosne i Hercegovine

Pred vama je nastavni plan i program za predmete dopunske nastave za osnovnu i srednju školu. Njegova je funkcija da bude orijentir nastavnicima i učenicima dopunskih škola za djecu, državljane Bosne i Hercegovine, koji žive diljem svijeta, privremeno ili stalno, a žele putem dopunskog obrazovanja steći osnovne informacije o kulturnoj i društvenoj historiji svoje domovine, odnosno zemlji svoga porijekla.

Ovaj plan i program takođe može poslužiti i svima drugima koji su zainteresirani za izučavanje kulturnog identiteta Bosne i Hercegovine.

U ovim curriculumima su nastavni sadržaji prezentirani pojedinačno po predmetima, kojih je šest u osnovnoj i pet u srednjoj školi, ali se izučavaju u okviru jednog predmeta kojeg smo nazvali “Kulturna i društvena historija naroda Bosne i Hercegovine”. Razlog je u činjenici da savremeno vrednovanje obrazovanja po ishodima učenja i stečenim vještinama, a ne po memorisanju činjenica, zahtijeva kreativnost i nastavnika i učenika. Naučne spoznaje se isprepliću, svako pojedinačno otkriće ima opće posljedice, tako da je danas obrazovanju neprimjeren bilo kakav oblik krutosti.

Curriculume su priredili i koncenzusom usvojili experti, izabrani od nadležnih vlasti iz svih dijelova Bosne i Hercegovine. Kao polazni orijentir experti su imali Zajednička jezgra nastavnih planova i programa za osnovno i opće srednje obrazovanje u Bosni i Hercegovini, usvojena 2003. godine.

Izrada Nastavnog plana i programa za predmete dopunske nastave je početni korak Bosne i Hercegovine u realizaciji želje da svojoj djeci u inostranstvu omogući stabilan link sa vlastitom ili domovinom predaka, znajući da poštivanje drugog i različitog uvijek podrazumijeva dostojanstvo vlastitosti. Temeljno je ljudsko pravo razvijanje i očuvanje svoga identiteta i integriteta. Plan i program dopunske nastave je u tom smislu potrebno, ali ne i jedino sredstvo.

Kao što znamo, obrazovanje je nikada završena zadaća. To je stalni životni proces kojeg uslovljava ljudska želja za odgovorima, inkorporirana u tokove savremenog društva koje se stalno mijenja. Isto tako, i ovaj curriculum nije trajan i treba biti doradivan u skladu sa rezultatima koje Bosna i Hercegovina bude postizala na putu utemeljenja efikasnog, odgovornog i u svijetu priznatog vlastitog obrazovnog sistema.

Ministar civilnih poslova
Bosne i Hercegovine
Dr. Safet Halilović

Safet Halilović

**KULTURNA I DRUŠTVENA POVIJEST
NARODA BOSNE I HERCEGOVINE**

***Nastavni plan i program za predmete
dopunske nastave u osnovnoj školi***

NASTAVNI PLAN

Red. br.	Nastavni predmeti	Godišnji broj sati po razredima							
		I/ II	II/ III	III/ IV	IV/ V	V/ VI	VI/ VII	VII/ VIII	VIII/ IX
1.	Jezici i književnosti naroda Bosne i Hercegovine	46	46	46	46	46	46	46	46
2.	Glazbena kultura	10	10	10	10	6	6	6	6
3.	Likovna kultura	8	8	8	8	4	4	4	4
4.	Poznavanje prirode i društva	8	8	8	8	-	-	-	-
5.	Povijest	-	-	-	-	10	10	10	10
6.	Zemljopis	-	-	-	-	6	6	6	6
S V E G A:		72	72	72	72	72	72	72	72

**NASTAVNI PROGRAM ZA PREDMETE
DOPUNSKE NASTAVE U OSNOVNOJ ŠKOLI**

U okvirima predmeta *Kulturna i društvena povijest naroda Bosne i Hercegovine*, kroz programske sadržaje iz jezika, književnosti, povijesti, zemljopisa, prirode i društva te glazbene i likovne umjetnosti, učenici stječu temeljna saznanja iz suštinskih, međusobno uvjetovanih i povezanih povijesnih procesa i pojava koji obilježavaju sveukupnu povijest naroda, Srba, Hrvata i Bošnjaka u Bosni i Hercegovini. Upoznavanje različitih kultura i tradicija, osnovnih pojmova iz umjetnosti, nezaobilaznih činjenica vezanih za tri nacionalne zajednice, zadaci su koji će se uz pomoć predloženih nastavnih sadržaja lakše i obuhvatnije savladavati i prihvaćati.

JEZICI I KNJIŽEVNOSTI NARODA BOSNE I HERCEGOVINE

Razred	Godišnji broj sati	Početno čitanje i pisanje	Književnost	Jezik	Kultura izražavanja	Medijska kultura
I.	46	34	4	5	3	-
II.	46	5	17	12	10	2
III.	46	13	17	7	7	2
IV.	46	7	20	10	7	2
V.	46	-	23	11	10	2
VI.	46	-	23	11	10	2
VII.	46	-	23	14	7	2
VIII.	46	-	23	11	10	2
IX.	46	-	23	11	10	2

**KNJIŽEVNOST - IZBOR TEKSTOVA
OD I - V RAZREDA
PREPORUČAJU SE TEKSTOVI SLJEDEĆIH PISACA:**

Nasiha Kapidžić-Hadžić
Enes Kišević
Ahmet Hromadžić
Šukrija Pandžo
Ismet Bekrić
Branko Ćopić
Miroslav Antić
Stevan Raičković
Ivo Andrić
Dragan Kulidžan
Luko Paljetak
Zvonimir Balog
Vesna Parun
Mato Lovrak
Ivana Brlić Mažuranić
Gustav Krklec
Vladimir Nazor
Narodne poslovice
Narodne zagonetke
Narodne pripovjetke
Narodna basna
Narodna bajka

**POSEBNO PROUČAVANJE
HRVATSKE
KNJIŽEVNOSTI
I - V RAZRED**

1. Slavko Feminić
2. Zvonimir Balog
3. Grigor Vitez
4. Luko Paljetak

5. Ratko Zvrko
6. Dubravko Horvatić
7. Nada Iveljić
8. Sunčana Škrinjarić
9. Vesna Parun
10. Mate Lovrak
11. Ivana Brlić-Mažuranić
12. Vladimir Nazor
13. Ivan Vanja Rorić
14. Gustav Krklec
15. Ivan Kušan
16. Slavko Kolar
17. Augustin Harambašić
18. Dobriša Cesarić
19. Dragutin Domajnić
20. Fran Galović

**POSEBNO PROUČAVANJE
SRPSKE
KNJIŽEVNOSTI
I - V RAZRED**

1. Duško Radović
2. Grigor Vitez
3. Ljubivoje Ršumović
4. Mira Alečković
5. Miroslav Antić
6. Stevan Raičković
7. Ivo Andrić
8. Stojanka Grozdanov
9. Dragan Kulidžan
10. Branko Ćopić
11. Dragan Lukić
12. Stanko Rakita
13. Desanka Maksimović
14. Branko Radičević
15. Jovan Jovanović Zmaj

16. Petar Kočić
17. Dušan Kostić
18. Dobrica Erić
19. Vojislav Ilić
20. Skender Kulenović
21. Dragan Kolundžija
22. Rajko Petrov Nogo

**POSEBNO PROUČAVANJE
BOŠNJAČKE
KNJIŽEVNOSTI
I - V RAZRED**

1. Alija Dubočanin
2. Ferida Duraković
3. Zejćir Hasić
4. Bisera Alikadić
5. Enisa Osmančević-Ćurić
6. Mirsad Bećirbašić
7. Muhidin Šarić
8. Rizo Džafić
9. Advan Hozić
10. Azra Alijičić
11. Džemaludin Latić
12. Kemal Mahmutefendić
13. Alija Isaković
14. Skender Kulenović
15. Esmā Smajilbegović
16. Irfan Horozović
17. Ibrahim Kajan

I razred

POČETNO ČITANJE I PISANJE

Početno čitanje:

- Faza cjelovitog prepoznavanja
- Razvijanje glasovne osjetljivosti
- Od glasa do riječi - izgovor slogovima
- Provođenje slova u glas
- Početno čitanje

Razvijanje grafomotoričkih sposobnosti:

- Razvijanje gipkosti pokreta ruke (slobodno crtanje u ograničenom prostoru)
- Pisanje različitih crta i linija
- Usvajanje grafičke strukture velikih i malih tiskanih slova.

KNJIŽEVNOST:

Izbor tekstova:

JEZIK

Slovnica (Gramatika)

Rečenica - riječ; slog - glas - slovo (razlikovanje bez definicije)

Pravogovor (Ortoepija)

Izgovor glasova, riječi, rečenica.

Pravopis (Ortografija)

Veliko slovo na početku i točka na kraju rečenice.

KULTURA IZRAŽAVANJA

- Kultura komuniciranja
- Pričanje i prepričavanje na temelju niza slika ili postavljenih pitanja
- Razgovor

II razred

POČETNO ČITANJE I PISANJE

Usvajanje velikih i malih pisanih slova.

Vježbanje usavršavanja pisanja i urednosti rukopisa

KNJIŽEVNOST

Književnoteorijsko nazivlje:

Upoznavanje s osnovnim književnoteorijskim pojmovima (tijek radnje, lik, mjesto i vrijeme)

Čitanje naglas i čitanje u sebi

Prepričavanje

Izbor tekstova:

Preporuka za lektiru:

Branko Ćopić, Ježeva kućica

Nasiha Kapidžić Hadžić, Sjenica

Zvonimir Balog, Male priče o velikim slovima

JEZIK

Slovnica (Gramatika)

Rečenica (izjavna, upitna, usklična - prepoznavanje)

Riječ

Glas

Imenice (prepoznavanje)

Pravogovor i Pravopis (Ortoepija i Ortografija)

Osnovni interpunkcijski znaci

Usklična i upitna rečenica.

KULTURA IZRAŽAVANJA

Prepričavanje

Pričanje događaja na temelju niza slika

Kulturna komuniciranja

MEDIJSKA KULTURA

Televizija, Film, kazalište (upoznavanje)

III razred

POČETNO ČITANJE I PISANJE

Usvajanje drugog pisma

Vježbe usavršavanja pisanja i urednosti rukopisa.

KNJIŽEVNOST

Književnoteorijsko nazivlje:

Poezija:

Stih, strofa, pjesma - na razini prepoznavanja i imenovanja

Proza:

Fabula (redoslijed događaja na razini prepoznavanja i imenovanja)

Likovi (glavni i sporedni)

Vrste:

Bajka, pripovijetka, basna, igrokaz, strip - na razini prepoznavanja

Izbor tekstova:

Preporuka za lektiru:

Desanka Maksimović, Izbor iz poezije i proze za djecu

Ismet Bekrić, Jesen u gradu

Vesna Parun, Mačak Džingiskan i Miki Trasi

JEZIK

Slovnica (Gramatika):

Imenice

Glagoli (prepoznavanje)

Rečenice (jesne i niječne) i povezivanje

Pravogovor (Ortoepija):

Intonacija uskličnih i upitnih rečenica.

Pravopis (Ortografija):

Veliko slovo

Točka, uskličnik, upitnik

Negacija (rječica “ne” u niječnim i rječica “li” u upitnim rečenicama)

Rastavljanje riječi na kraju reda

KULTURA IZRAŽAVANJA

Kultura komuniciranja (dijalog, monolog)

Prepričavanje

Pričanje

Opisivanje

MEDIJSKA KULTURA

Tv-emisije

Animirani i igrani film

Knjižnica

IV razred

POČETNO ČITANJE I PISANJE

Vježbe usavršavanja pisanja i urednosti rukopisa (prepisivanje, samostalne pismene vježbe, odgovori na pitanja, diktat)

KNJIŽEVNOST

Književnoteorijsko nazivlje:

Interpretacija književnog teksta

Tijek radnje

Likovi

Vrste: bajka, basna, lirska pjesma

Izbor tekstova:

Preporuka za lektiru:

Mato Lovrak, Vlak u snijegu ili Družba Pere Kvržice

Ahmet Hromadžić, Patuljak vam priča
Jovan Jovanović Zmaj, Pjesme za djecu

JEZIK

Slovnica (Gramatika):

Imenice

Glagoli

Pridjevi (na razini prepoznavanja)

Predikat i subjekt (prepoznavanje)

Pravogovor (Ortoepija):

Skupovi ije/je

Pravopis (Ortografija):

Veliko slovo

Skupovi ije/je

Kratice

KULTURA IZRAŽAVANJA

Prepričavanje

Pričanje

Opisivanje

Poslovna komunikacija i dopisivanje

MEDIJSKA KULTURA

Film:

Dokumentarni - igrani

Crno-bijeli i film u boji.

V razred

KNJIŽEVNOST

Književnoteorijsko nazivlje:

Poezija:

Motiv i ideja

Ritam

Intonacija

Pjesnička slika

Proza:

Tema i ideja (na razini imenovanja)

Fabula (kronološki slijed događaja)

Lik (odnos među likovima)

Dramski elementi u književnom tekstu (dijalog, monolog)

Izbor tekstova:

Preporuka za lektiru:

Ivana Brlić-Mažuranić, Priče iz davnine

Narodne pripovijetke

Kemal Mahmutefendić, Roman o novčiću

Duško Radović, Izbor iz poezije

JEZIK

Slovnica (Gramatika):

Jednostavna rečenica (uočavanje funkcije riječi u rečenici)

Pridjevi (opisni, gradivni, prisvojni)

Glagoli i imenice (proširivanje znanja)

Pravogovor (Ortoepija):

Upravni i neupravni govor

Pravopis (Ortografija):

Upravni i neupravni govor

Veliko i malo slovo (proširivanje znanja)

Pisanje posvojnih pridjeva

KULTURA IZRAŽAVANJA

Prepričavanje s promjenom gramatičkog lica

Pričanje zamišljenog događaja

Opisivanje (predmeta, likova, unutarnji i vanjski opis, opis krajolika)

Interpretativno čitanje

MEDIJSKA KULTURA

Film (proširivanje znanja)

**KNJIŽEVNOST - IZBOR TEKSTOVA
OD VI DO IX RAZREDA
PREPORAČAJU SE TEKSTOVI SLJEDEĆIH PISACA:**

Miroslav Antić
Svetozar Ćorović
Dragan Lukić
Isidora Sekulić
Jovan Dučić
Vojislav Ilić
Aleksa Šantić
Petar Kočić
Branislav Nušić
Ivo Andrić
Ahmet Hromadžić
Hasan Kikić
Mak Dizdar
Alija Dubočanin
Hamza Humo
Musa Ćazim Ćatić
Zijo Dizdarević
Dinko Šimunović
Dragutin Tadijanović
Dobriša Cesarić
Vladimir Vidrić
Tin Ujević
Ivan Goran Kovačić
Isak Samokovlija
Narodna (usmena) književnost
Narodne epske pjesme
Narodne lirske pjesme
Epsko-lirske pjesme
Poslovice
Zagonetke
Zdravice

**POSEBNO PROUČAVANJE
HRVATSKE
KNJIŽEVNOSTI
VI - IX RAZRED**

1. Pajo Kanižaj
2. Miroslav Krleža
3. Antun Gustav Matoš
4. Pero Ljubić
5. Ilija Jakovljević
6. Vladimir Nazor
7. Đuro Sudeta
8. Dinko Šimunović
9. Nikola Šop
10. Jagoda Truhelka
11. Dragitin Tadijanović
12. Ićan Ramljak
13. Danijel Dragojević
14. Ćiro Truhelka
15. Dobriša Cesarić
16. Veselko Koroman
17. Tin Kolumbić
18. Ivan Goran Kovačić
19. Antun Branko Šimić
20. August Šenoa
21. Vladimir Vidrić
22. Lucijan Kordić

**POSEBNO PROUČAVANJE
SRPSKE
KNJIŽEVNOSTI
VI - IX RAZRED**

1. Đura Jakšić
2. Ivo Andrić
3. Isak Samokovlija
4. Vuk. S. Karadžić

5. Đorđo Sladoje
6. Branko Ćopić
7. Svetozar Ćorović
8. Aleksa Šantić
9. Branislav Nušić
10. Isidora Sekulić
11. Nenad Divljan
12. Petar Kočić
13. Jovan Dučić
14. Vojislav Ilić
15. Janko Veselinović
16. Mošo Odalović
17. Laza Lazarević
18. Dragan Lukić
19. Desanka Maksimović
20. Simo Matavulj

**POSEBNO PROUČAVANJE
BOŠNJAČKE
KNJIŽEVNOSTI
VI - IX RAZRED**

1. Irfan Horozović
2. Zuko Džumhur
3. Ćamil Sijarić
4. Derviš Sušić
5. Hamza Humo
6. Meša Selimović
7. Nedžad Ibrišimović
8. Skender Kulenović
9. Mak Dizdar
10. Ibrahim Kajan
11. Sead Mahmutefendić
12. Hadžem Hajdarević
13. Zilhad Ključanin

VI razred

KNJIŽEVNOST

Književnoteorijsko nazivlje:

Lirika - osnovna obilježja

Epika - osnovna obilježja

Osnovna stilska sredstva

Proza:

Oblici kazivanja

Fabula

Vrste epskih djela

Izbor tekstova:

Preporuka za lektiru:

Šukrija Pandžo, Samo još kosovi zvižduću

Branko Ćopić, Orlovi rano lete

Dinko Šimunović, pripovijetke u izboru

JEZIK

Slovnica (Gramatika):

Rečenica (jednostavna: neproširena, proširena)

Subjekt, predikat i dodaci

Promjenjive i nepromjenjive vrste riječi

Morfološka karakteristika promjenjivih i nepromjenjivih vrsta riječi i temeljne gramatičke kategorije

Pravogovor (Ortoepija):

Izgovaranje stranih riječi

Pravopis (Ortografija):

Pisanje velikog slova u višečlanim zemljopisnim pojmovima

Pisanje posvojnih pridjeva izvedenih od vlastitih imenica

Pisanje superlativa

KULTURA IZRAŽAVANJA

Pričanje kronološkim slijedom

Pričanje izmišljenog događaja i doživljaja
Opisivanje (interijer i eksterijer)
Portret
Izvješćivanje o stvarnom ili izmišljenom događaju

MEDIJSKA KULTURA

Kazalište
Glumac, uloga, lik

VII razred

KNJIŽEVNOST

Književnoteorijsko nazivlje:

Osnovne književnoteorijske i estetske osobine lirskog, epskog i dramskog djela

Izbor tekstova:

Preporuka za lektiru:

Skender Kulenović, Gromovo đule
Petar Kočić, Izbor pripovjedaka
August Šenoa, Povjestice

JEZIK

Slovnica (Gramatika):

Glagoli (morfološke i leksičke osobine)

Pravogovor (Ortoepija):

Izgovor niječnice/negacije uz glagolske oblike
Izgovor futura prvog

Pravopis (Ortografija):

Pisanje niječnice/negacije uz glagolske oblike
Pisanje oblika u futuru prvom

KULTURA IZRAŽAVANJA

Pričanje s korištenjem elemenata kompozicije

Opisivanje dinamičnih i statičnih pojava u prirodi

Portret lika iz umjetničkog djela

MEDIJSKA KULTURA

Strip

VIII razred

KNJIŽEVNOST

Književnoteorijsko nazivlje:

Lirika:

Proširivanje znanja o lirici (vrste: sonet, ode, balade, romance; ljubavna, socijalna, idilična...)

Stilska sredstva (metafora, alegorija, asonanca, aliteracija; humor: ironija, satira...)

Epika:

Poetski motivi i njihova funkcija

Fabula i kompozicija

Drama:

Tragično, komično

Izbor tekstova:

Preporuka za lektiru:

Svetozar Ćorović, Stojan Mutikaša

Alija Hasagić Dubočanin, Lađarski put

Dobriša Cesarić, Pjesme (izbor)

JEZIK

Slovnica (Gramatika):

Složena rečenica

Nezavisnosložena rečenica

Zavisnosložena rečenica

Pravogovor (Ortoepija)

Pravilno izgovaranje složenih rečenica

Pravopis (Ortografija):

Zarez u jednostavnoj i složenoj rečenici

Veliko slovo ponavljanje

Uporaba pravopisa i riječnika stranih riječi

KULTURA IZRAŽAVANJA

Pričanje o stvarnom ili izmišljenom događaju s opisom i dijalogom

Rasprave o aktualnim problemima

MEDIJSKA KULTURA

Internet

IX razred

KNJIŽEVNOST

Književnoteorijsko nazivlje:

Proširivanje znanja o lirskom, epskom i dramskom djelu

Karakterizacija likova

Izbor tekstova:

Preporuka za lektiru:

Ivo Andrić, pripovijetke (izbor)

Mak Dizdar, Kameni spavač

Slavko Kolar, Breza

JEZIK

Slovnica (Gramatika):

Naglasak (akcent)

Glasovne promjene

Jezik kao sredstvo komunikacije

Tvorba riječi

Pravogovor (Ortoepija):

Vježbanje izgovora s naglaskom na naglasne osobine

Pravopis (Ortografija):

Rečnični i pravopisni znakovi (proširivanje i vježbanje)
Sastavljeno i rastavljeno pisanje riječi (proširivanje i vježbanje)

KULTURA IZRAŽAVANJA

Interpretativno čitanje različitih vrsta tekstova i raspravljanje
Kritički prikaz filma, radijske, televizijske emisije, kazališne predstave

MEDIJSKA KULTURA

Film

GLAZBENA KULTURA

TEMATSKE OBLASTI

1. PJEVANJE I SVIRANJE
2. GLAZBENE IGRE
3. BROJALICE
4. SLUŠANJE GLAZBE
5. DJEČJE GLAZBENO STVARALAŠTVO

RAZREDNA NASTAVA

I razred

1. PJEVANJE I SVIRANJE

Dječije pjesme i igre se uče na osnovu slušnog primanja (pjesme po sluhu). Tako se vrši i upoznavanje i izvođenje tradici-

onalnih narodnih pjesama naroda i narodnosti BiH (brojalice, uspavanke, pjesme za zabavljanje, narodna kola, narodni napjevi iz gradske i seoske sredine, pjesme i narodni običaji, narodne nošnje)

A) dječije pjesmice

- Lete, lete laste (Julio Marić - Nasiha Kapidžić-Hadžić)
- Zavičajju moj (Milorad Milić)
- Dom (Jakov Gotovac)
- Mali đaćki valcer (Nikola Hercigonja)
- Djeca su vojska najjaća (Esad Arnautalić, - Velimir Milošević)
- Djeca rastu (Asim Horozić - Ivica Vanja Rorić)
- Semafor, Asim Horozić
- Kad bi djeci (Valerij Vanja Gajić)
- Tika tika tačke, (Valerij Vanja Gajić)
- Moja sestra mlađa, (Zoran Šugić)

B) Tradicionalne pjesme

uspavanke

- Spavaj sine (Mostar)
- Nina, nina, bijela golubice (Krčevina - Vareš)
- Lila, buba, majka sina (Zdenac - Sanski Most)
- Spavaj sine, san te prevario (Doboj)
- 'Ajde sine, da spavamo (Trnovo - Sarajevo)

2. GLAZBENE IGRE

- Mali kauboj, (Refik Hodžić)
- Ovako se ruke miju,
- Kulina bana,
- Berem, berem grožđe, narodna

pjesme za zabavljanje djece,

- Tašun, tašun tanana (Sarajevo)
- Vodim babu na pazar (Sarajevo)

narodna kola:

- Povrata (okolica Prozora)
- Kolanje (okolica Sarajeva)
- Igra kolo (Mostar)

3. BROJALICE

- Enci, menci, na kamenci (Glamoč)
- En, ten, tini
- Pliva patka,
- Eci, peci, pec
- Trči zeko kroz šumicu
- Tara, tara, tačke
- Tri miša

4. SLUŠANJE GLAZBE

Na osnovu slušanja stranih i domaćih autora predviđeno je upoznavanje muzičkih oblika, orkestarskih i tradicionalnih narodnih instrumenata i ansambala.

- Upoznavanje Himne BiH
- Uvijek nek bude sunce (A. Ostrovski)
- Zemljo moja (K. Monteno)
- Dječiji snovi (R. Hodžić - stihovi V. Begić)
- Hercegovino (Ranko Boban)
- zvučni snimci tradicionalnih instrumenata i slike

II razred

1. PJEVANJE I SVIRANJE

- Imamo učiteljicu za čistu peticu (Senad Bostandžić, stihovi M. Bećirbašić)
- Kiša pada (Nada Ludvig-Pečar, stihovi Šukrija Pandžo)
- Visibaba mala (Staniša Korunović)
- Ne dam kamen zemlje moje (Slavko Olujić - stihovi Zlatka Artuković)
- Đak (Dragutin Basrak)
- Tuga na livadi (N. Ludvig-Pečar, stihovi Nasihe Kapidžić-Hadžić)

Uspavanke

- Spavaj, Dano, u đidali beši (Srebrenica)
- Majka Smaju pod đulom rodila (Mostar)

2. GLAZBENE IGRE

- Strina rodo

Pjesma za zabavljanje

- Grličica proso brala (Gornji Odžak, Kupres)
- Ja kupih jednu koku malu (Jajce)
- Ide Jovo potokom (Brčko)
- Ide maca oko tebe

Narodna kola:

- Stupa (okolica Mostara)
- Jednovito kolo (Istočna Hercegovina)
- Hodavka (Sarajevo i okolica)
- Ej, da pletemo (Hercegovina)
- Sage se mlada do zemlje (Livno)

3. BROJALICE

- Jedan dodan, digin disin (Valjevac, Gornji Vakuf)
- Enci, menci, na kamenci (Jezero, Jajce)
- U maloga svica
- Jedan dva tri
- Cica maca plakala
- Jedna vrana gakala

SLUŠANJE GLAZBE

- Djeca grada mog (Avdo Smailović)
- Vrapci i strašila (Velimir Milošević)
- Mali ZOO (Josip Magdić)
- Jagoda baštovanka (Edin Pandur, stihovi Z. Ostojić)
- Rođendan u šumi (Refik Hodžić, stihovi Nasiha Kapidžić-Hadžić)
- Dječiji snovi (R. Hodžić - stihovi V. Begić)

III razred

1. PJEVANJE I SVIRANJE

- Plavi zec (D. Šestić)
- Ječam žele Tuzlanke djevojke
- Proljetna pjesma (M. Meršnik)
- Mi smo djeca vesela

Uspavanke:

- Spavaj, zlato, san te prevario (Kozarac)
- Nini, sine, puna mi te beša (Žepa, Rogatica)
- Spavaj, sine (Doboj)
- Buba, nina, moje d'jete malo

2. GLAZBENE IGRE

- Kolariću Paniću - glazbena igra

Pjesme za zabavljanje:

- I mi znamo svirati (G. Odžak, Kupres)
- Dvi se babe vozale (Guča gora, Travnik)
- Čuvam ovce na livadi sama (okolica Sarajeva)

Narodna kola

- Roma (Polog i okolica Mostara)
- Treskavica okolo (Sarajevo i okolica)
- Poskočica (okolica Glamočkog polja)
- Lindo (Hercegovina)
- Poskakuša (BiH)
- Šesterac (Hercegovina)
- Igra kolo (Mostar)
- U ovom dvoru bijelom (Livno)

3. BROJALICE

- Pipalica, pipa (Jezero, Jajce)
- Jedan, dodan, dimi, disi (Sarajevo)
- Mi idemo preko polja
- Zeko, zeko

4. SLUŠANJE GLAZBE

- Reci Bosno ljubavi (A. Horozić),
- Tiha, tiha pjesma (Josip Magdić)
- Sa unukom Janom (A. Smailović)
- odlomci iz opere "Aska i vuk", A. Horozića
- odlomci iz opere "Mačkin dom" V. Komadine,
- Nezgoda V. Komadine

PREDMETNA NASTAVA

IV razred

1. PJEVANJE I SVIRANJE

a) Kompozitori BiH:

- Zeko i potočić, B. Mihaljević
- Dva zečića (V. Komadina)
- Djeca i skakavci, (Josip Magdić)
- Tri ciklame (Refik Hodžić)

Uspavanke

- Nini, sine, ninala te majka (Vlasenica)
- Majka sina u gori rodila (Livno)

Brojalice

- Eglen, beglen (Sarajevo)
- Ena, mena, nikoti (Jajce)

2. GLAZBENE IGRE

a) Pjesme za zabavljanje - dvoglasje

- Sije baba mlivo (Guča Gora, Travnik)
- Žuberila gorica (Gornji Odžak, Kupres)

b) Narodna kola:

- Treskavica sitna (Sarajevo i okolica)
- Starobosansko kolo (sela u okolici Glamoča)
- Skaka (sela u okolici Bosanskog Šamca)

c) Svatovske pjesme:

- Žarko sunce na ogranku hoće da grane (Trebižat, Čapljinina),
- Vrani se konji igraju (Ljubovac, Šipovo)

d) Sevdalinke - gradska tradicija:

- Ne ašikuj Mujo (Višegrad)
- Golubice bijela (Bihać)
- Dunjaluče golem ti si
- Dvi planine viš Travnika grada

2. SLUŠANJE GLAZBE

Kompozitori iz BiH:

- Dragoj mojoj BiH (Ismet Kurtović, stihovi Fikret Kurtović)
- Dobio mi tata keca (V. Gajić)
- Ništa ljepše od djeteta (Z. Ćosić)
- Mali trubač, (V. Krajtmajer)
- Bosna, Bosnia (Džani Hot)

V razred

1. TRADICIONALNO GLAZBENO STVARALAŠTVO

a) Svatovske pjesme

- Dobro došli kićeni svatovi
- Trepetljika trepetala (Mostar)
- Ćevovanje, moje carovanje (Trebinje)
- Visoko se viju labudovi (Banja Luka)

Dvoglasne pjesme:

- Tančice tanko prela (Guča Gora, Travnik)
- Odvežosmo ruvo naloženo (Vidovice, Orašje)

Narodna kola:

- Došlo pismo iz Bosne,
- Terezije (Zmijanje)
- Ljeljanovo kolo (Hercegovina)

b) Dječiji narodni glazbeni instrumenti:

- truba od kore i tradicionalni narodni instrumenti iz grupe idiofonih (samozvučari): fuk, klepetalo, čegrtaljka.

c) gradska tradicija, sevdalinke:

- S one strane Jajca
- Telal viče po Hercegovini
- Tebi majko misli lete

2. UMJETNIČKA GLAZBA I KOMPOZITORI BIH

- List na putu (Nada Ludvig Pečar - stihovi Šukrija Pandžo)
- Vrteška (Milan Prebanda)
- Šetnja (Senad Mehinović),
- Svet iz bajke (R. Đumić)
- Evo braće (V. Milošević) vokalna glazba

VI razred

1. TRADICIONALNO GLAZBENO STVARALAŠTVO

a) Svatovske pjesme:

- Gorom jašu kićeni svatovi (Trnovo)
- Dobro došli muštuluci (Neum)
- Zapjevala bulbul tica (Gradačac)
- Sunce zađe za dvije planine (Gradiška)

b) Tradicionalni narodni instrumenti u BiH:

- membranofoni narodni instrumenti: bubanj, bubnjić, talambas, def (daire), bubanj na đerdinu.

c) Gradska tradicija, sevdalinke:

- Ja zagrizoh šareniku jabuku
- Tamburalo momče u tamburu
- Moj beharu
- Otkako je Banja Luka postala
- Djevojka viče iz tanka grla

2. UMJETNIČKA GLAZBA I KOMPOZITORI BIH

- Azemina, Milan Prebanda
- Tamburice, Aleksa Šantić
- Tuzlo moja, stari grade (Spaso Berak, stihovi Enes Dubravić)

- Potkozarje (V. Komadina) vokalna glazba
- Bliži se ljeto, (B. Vučar)
- Đurđevak (M. Smiljanić)

VII razred

1. TRADICIONALNO GLAZBENO STVARALAŠTVO

a) Svatovske pjesme:

- Altun topi, na gradu pucaju (Gradačac)
- Otrgla se zlatna žica od vedra neba (G. Slatina, Bosanski Šamac)
- Veseli se đuvegina majko (Đuljci, Šipovo)
- Kud idete, kićeni svatovi

b) Tradicionalni narodni instrumenti u BiH

- aerofoni narodni instrumenti: truba od kore, slavice, jednojke, dvojnice, diple, zurne

c) Gradska tradicija, sevdalinka:

- Ima l' jada k'o kad akšam pada
- Od danas te draga više ljubiti neću
- Snijeg pade na behar na voće
- Djevojka sokolu zulum učinila
- Svi dilberi
- Zvijezda tjera mjeseca
- Kad ja pođoh na Bentbašu
- Anica ovce čuvala
- Leptirići mali

2. UMJETNIČKA GLAZBA I KOMPOZITORI BIH

- Zrikavci (Nada Ludvig - Pećar)
- Jazovac pred sudom (odlomak iz opere V. Milošević)
- Hasanaginica (odlomak iz opere A. Horozić)
- Studija za klavir (Milan Jelićanin)
- Bentbaša (op. 145 za klavir, Josip Magdić)
- Voćka poslije kiše i Zapjevala bulbul ptica (solo pjesme V. Milošević)

VIII razred

1. TRADICIONALNA GLAZBA BIH

Gradske pjesme i sevdalinke:

- Emina
- L'jepi li su mostarski dućani
- Uzeh đugum i maštrafu
- Kad puhnuše sabahzorski vjetrovi
- Vihor ružu niz polje tjeraše
- U Trebinju gradu

2. TRADICIONALNI NARODNI INSTRUMENTI:

- Gusle, lirica, šargija, saz, tamburice
- Najpoznatiji narodni svirači
- Najpoznatiji pjevači narodne glazbe: Emina Zečaj, Beba Selimović, Safet Isović, Zaim Imamović, Nada Mamula, Zehra Deović, Ljubica Berak, Zora Dubljević, Slobodan Lalić.

3. SLUŠANJE GLAZBE

Upoznavanje razvoja glazbene umjetnosti u BiH; zemlje u okruženju

Renesansa

Franjo Bosanac: Ričerkari, lutnja kao instrument

Romantizam

Hrvatska: Porin, Lisinski, opera

Srbija: Mokranjac: XV rukovet iz BiH, Al' je lep ovaj svet, zborna

GLAZBA U XX. STOLJEĆU

1. UMJETNIČKA GLAZBA

Hrvatska: J. Gotovac "Ero s onoga svijeta", odlomci
Josip Slavenski "Simfonija Orijenta", odlomci

Srbija: S. Hristić: Ohridska legenda, balet, odlomci

BOSNA I HERCEGOVINA

Kompozitori:

V. Milošević: gudački kvartet “Kameni spavač”, Bosanska svita

C. Rihtman: “Hodiljska svadba”

A. Smajlović: “Probuđena kasaba”

M. Prebanda: Bosanski “pastorale”, za flautu i klavir

A. Horozić: “Hasanaginica”, opera, “Kapija”, koncertni stav za klarinet i orkestar

2. POP I ROK GLAZBA U BOSNI I HERCEGOVINI

a) Kompozitori: Kemal Monteno (kantautor), Slobodan Bato Kovač, Goran Bregović, Đorđe Novković, Slobodan - Bodo Kovačević, Nermin Puškar - Puško

b) Pjevači: Sabahudin Kurt, Kemal Monteno, Zdravko Čolić, Dino Merlin, Romana Panić, Boris Režak, Fuad Backović Deen, Hajrudin Varešanović “Hari Mata Hari”, Maja Tatić

c) Pop grupe: “Indeksi” i Davorin Popović, “Bijelo dugme” i Željko Bebek

SKUPNO MUZICIRANJE - ZBOR I ORKESTAR

Zborno pjevanje i sviranje u orkestru su obavezni i sastavni dio predmeta za učenike koji u ovim djelatnostima sudjeluju. Ono razvija ujedno i smisao i ljubav za kolektivno sudjelovanje u ostvarivanju umjetničkog djela i osposobljava ih za kulturno-umjetničku djelatnost, a pri tom osigurava dovoljno programa za kulturnu i javnu djelatnost i obilježavanje značajnih datuma i blagdana u BiH te običaje naroda koji u njoj žive.

NAPOMENA: Preporučuje se nastavnicima da kombiniraju sadržaje za pjevanje i sviranje sa slušanjem glazbe, da bi nastava bila interesantnija i raznovrsnija, obzirom na vrlo mali fond sati za nastavu glazbene kulture. Himna Bosne i Hercegovine treba se slušati u svakom razredu.

PRIGODNE PJESME ZA OBILJEŽAVANJE VJERSKIH BLAGDANA:

Hrvati - katolici:

Lijepa naša domovino (Josip Runjanin)
Sveti Nikola
Božićna zvona
Koleda k novom ljetu
Novogodišnja pjesma
U to vrijeme godišta

Bošnjaci - muslimani:

Molitva - Velik ti si Bože blagi - ilahija
Dođi najdraži - ilahija
Kad procvatu behari - ilahija
Teku rajski potoci - ilahija
Ramazan, Ramazan mjesec odabran
Nek mirišu avlije
Ni Bajrami više nisu kao što su nekad bili

Srbi - pravoslavci:

Himna Sv. Savi
Bože pravde (Davorin Jenko)
Oj Badnjače, Badnjače
Do Božića tri nožića
Božićna pjesma Roždestvo Tvoje
Vaskrsenje Hristovo
Hristos vaskrse (Vasilije Pokrajčić)

LIKOVNA KULTURA

Za realizaciju nastave iz predmeta likovna kultura/umjetnost u dopunskim školama nužno je osigurati adekvatna, kvalitetna i raznolika nastavna sredstva i pomagala, a što se prvenstveno

odnosi na izbor fotografija, dijapozitiva, video kazeta, didaktičkih filmova koji ilustriraju teme iz bosanskohercegovačkog likovnog i kulturnog naslijeđa. Predložene teme i poticaji nisu obvezujući za razredne nastavnike/profesore, već pružaju primjere mogućih praktičnih sadržaja za određenu tematsku jedinicu. Nužno je da se poticaji za određene programske sadržaje periodično osvježavaju i variraju kako bi bili što bolje usklađeni s planom i programom ostalih (srodnih) predmeta te pratili sve brži napredak vizualnih tehnologija i iskustava.

I/II razred

Tematske jedinice:

1. LINIJA/CRTA

- opažanje linija: opažanje linija kao elemenata forme različitih prirodnih i industrijski proizvedenih oblika
 - osobine linija: uočavanje u karakteru linija prema dužini, debljini, usmjerenju, obliku... (predloženi poticaji: elementi prirode, grana s listovima, snimak oranica, tokova rijeka u Bosni i Hercegovini i sl., elementi kulture, krovovi moga grada)
- *moguća veza s nastavom jezika – u 1. razredu Osnovne škole uči se veliko početno slovo
- različiti elementi linija kao elementi tvorbe slova (varijacije istog slova različitim karakterom linije)

2. PROSTOR:

- opažanje razlika u vidnom polju/odnosi u vidnom polju, definiranje odnosa: gore-dolje, lijevo-desno, ispred-iza, više-niže...

(predloženi poticaji: nacrtati svoju obitelj ispred kuće)

*moguća veza s nastavom prirode i društva: u 1. razredu Osnovne škole uče se članovi obitelji – istu vježbu ponoviti analizom fotografije članova vlastite obitelji

3. OBLIK:

- uočavanje oblika; razlikovanje odnosa veličina; taktilno doživljavanje oblika – cijelo-dio, veliko-malo, usko-široko, glatko-hrapavo, oblo-uglasto...

4. POVRŠINA:

- osobine površina (hrapavo-glatko i sl.), taktilno doživljavanje površina

(vježba sa brusnim papirom, krznom, staklom, drvetom, tkaninama različitih tkanja)

5. PLOHA:

- osobine ploha: pravilno-nepravilno, oblo-uglasto...
(poticaj: igra s kolaž papirom)

6. SVIJETLO/TAMNO

- određivanje izvora svjetlosti i njenog djelovanja na predmete u vidnom polju
- poticaj: uočavanje svijetlih i tamnih dijelova na crno-bijeloj fotografiji, siluete

Područje rada, sredstva i likovne tehnike:

Crtanje, slikanje, modeliranje, upoznavanje s različitim materijalima za rad, olovka, olovka u boji, tempera, kolaž, akvarel, glina/glinamol...

II/III razred

Tematske jedinice:

1. LINIJA:

- predstavljanje oblika linijom (motivi sa srednjevjekovnih bh. stećaka – linearno-stilizirane vegetativne forme), tuš, olovka

2. OBLIK I PROSTOR:

- kretanje oblika u prostoru

- volumeni u prostoru
 - jednostavni i složeni oblici u prostoru
- (poticaji: ptice u letu, list nošen vjetrom, građenje grada kutijicama/lego kockama, maketa srednjevjekovnog grada)

3. SVIJETLO-TAMNO:

- djelovanje svjetlosti na oblik (kontrast kao uvjet opažanja)
 - vlastita i bačena sjenka, svjetlo i sjena na figuri, figura i pozadina, modeliranje bojom
- (poticaji: svjetlo i sjena na voću – tempera; ugljen)

4. BOJA I PROSTOR:

- posmatranje i uočavanje kontrasnih boja u okolini
- razlaganje boje na tonove
- miješanje boja (poticaj: rad temperom)

*moguća veza s nastavom jezika: u 2. razredu Osnovne škole uče se samoglasnici – izabrati boju koja bi odgovarala «boji» - zvuka svakog izgovorenog samoglasnika: veza tonova u glazbi i tonova u slikarstvu: svijetlo/tamno - oslikati prizor iz omiljene bajke ili knjige priča prema programu školske lektire iz dopunske nastave

5. DIZAJN I VIZUALNA KOMUNIKACIJA:

- ideogrami

*veza s nastavom jezika – u 2/3. razredu unutar kulture izražavanja uči se dopisivanje (predloženi poticaj: dizajnirati dopisnicu/čestitku za najboljeg prijatelja)

Područje rada, sredstva i likovne tehnike:

Crtanje, slikanje, modeliranje, dizajn, upoznavanje s različitim materijalima za rad, olovka, olovka u boji, flomaster, ugljen, tuš, tempera, kolaž, akvarel, glina/glinamol

III/IV razred

Tematske jedinice:

1. LINIJA-KOMPOZICIJA LINIJA:

- osnovni smjerovi linija
- osnovni kompozicijski odnosi
- kompozicije linija

*veza sa nastavom prirode i društva – planine, rijeke, polja... u mom zavičaju: različiti karakteri linija u predstavljanju reljefnih karata (zračna snimka oranice)... (predloženi poticaj: svaki učenik treba ispuniti određeno polje kompozicije linijama različite duljine, usmjerenja, oblika i dužine, jedinstvo kompozicije kroz jedan dominantan likovni element, veza sa tematskom jedinicom br. 5)

2. KOMPOZICIJA – ODNOSI U PROSTORU:

- položaj predmeta u prostoru (bliže-dalje, gore-dolje, ispred-iza), osnovni smjerovi (vodoravno, okomito, koso) – poticaj: moja ulica (vanrazredna nastava)

3. KOMPONIRANJE OBLIKA:

- jedinstvo iz raznovrsnog; istovrsni i raznovrsni oblici (poticaj: životinja iz mašte – razni dijelovi životinja se spajaju u jednu novu)

4. ISTOVRNSNI I RAZNOVRNSNI OBLICI:

- razlike oblika organskog i neorganskog porijekla (predloženi poticaj: slikanje na kamenu; slobodna kompozicija: Moja letjelica)

5. OBLIKOVANJE NA PLOHI – PIKTOGRAMI/DIZAJN:

- slikovno pismo (drevne civilizacije);
- pismo kao element vizualne poruke (predloženi poticaj: naslovnica najdraže dječije knjige)

Područje rada, sredstva i likovne tehnike:

Crtanje, slikanje, modeliranje, dizajn, upoznavanje s različitim materijalima za rad – kombinirane tehnike, olovka, olovka u boji, flomaster, tempera, akvarel, kolaž, glina, drvo (različiti materijali organskog porijekla koje dijete može naći u prirodi)

IV/V razred

Tematske jedinice:

1. MASA, VOLUMEN, PROSTOR:

- odnos: masa u prostoru i prostor u masi
 - masa kao količina neke materije
 - šupljina kao element forme (oblikovanja)
- (predloženi poticaj: oblik iz mašte – modeliranje u spužvi)

2. OBLICI PREMA STUPNJU PLASTIČNOSTI:

- puna plastika, reljef, rad s glinom, žicom

3. KOMPOZICIJA – kolaž i asemblaž -

- prostorno-plastične kompozicije i kompozicijski odnosi
- (poticaj: od različitih prirodnih materijala napraviti asemblaž, potrošni materijali kao element moderne umjetnosti, eko-materijali)

4. LINIJA I KONTURA:

- linija kao element ornamenta narodne nošnje, ornamentalna dekoracija bosanskohercegovačkih stećaka i srednjevjekovnih rukopisa (rad olovkom, temperom)

5. BOJA:

- upoznavanje s osnovnim (primarnim), izvedenim (sekundarnim) i neutralnim (akromatskim) bojama
- (predloženi poticaji: duga u prirodi, rad u akvarelu)

6. BOJA I RITAM:

- kompozicija boja, ravnoteža, ritam boja
(predloženi poticaj: scenografija za školsku priredbu, povodom vjerskog ili državnog blagdana u BiH)

7. EKSPRESIVNA VRIJEDNOST BOJE:

- dominacija i usklađivanje boja (harmonija)
- upotreba i način nanošenja boje (rukopis umjetnika)
(predloženi poticaj: izrada plakata na temu zaštite neke od prirodnih ljepota u Bosni i Hercegovini)

8. VIZUALNI MEDIJI I KOMUNIKACIJA:

(predloženi poticaji: karikatura, strip)

Područje rada; sredstva i likovne tehnike:

Crtanje, slikanje, modeliranje; 2-D i 3-D dizajn; strip; upoznavanje s različitim materijalima za rad – kombinirane tehnike olovaka, olovaka u boji, flomastera, tempera, kolaž, akvarel, glina/glinamol, žica; spužva i različiti materijali organskog porijekla (drvo, list, kamen, korijen...)

Praktični rad u višim razredima osnovne škole nastojati što više povezati sa motivima iz bh. likovnih umjetnosti, ovisno o kronološkom razdoblju.

V/VI razred

Tematske jedinice:

1. LINIJA-CRTA:

- vrste i karakter linija
- linija kao ivica 3-D predmeta
- slobodni ritam linije
- kontrast obrisnih i strukturalnih linija – igrom linija stvarati oblike
- dekorativna linija
- psihološko djelovanje linije

2. OBLIK:

- grupiranje oblika u prostoru
- dodirivanje, preklapanje, prožimanje oblika
(predloženi poticaj: veduta, pogled na rodni grad/selo)

3. RITMIČKO KOMPONIRANJE:

- ritam kao element kompozicije (ritam linija, boja, oblika i sl.)
- ritam kao element strukture prirodnih oblika
- ritam kao element oblikovanja umjetničkih predmeta
(predloženi poticaj – željezni nakit s Glasinca – oblikovanje nakita ponavljanjem motiva, filigranski rad)

4. OBLIKOVANJE NA PLOHI – POVRŠINI: ornament
(predloženi poticaj: neolitska keramika impresso kulture/bu-timirske grupe: rad sa glinom i utiskivanje oblika prstom i oš-trim predmetom)

Područje rada, sredstva i likovne tehnike:

Crtanje, slikanje, modeliranje; komponiranje; dizajn; upozna-vanje s različitim materijalima za rad, olovka, olovka u boji, tuš, ugljen, tempera, kolaž, akvarel, glina/glinamol, žica (fili-gran), terracota

VI/VII razred

Tematske jedinice:

1. BOJA:

- asocijativna vrijednost
- simbolička vrijednost
- psihološki učinak

(predloženi poticaj: glazba/šum vjetra: veza auditivnog i vizu-alnog iskustva na temelju slušanja glazbene kompozicije pre-ma programu glazbene kulture dopunske nastave)

2. BOJA:

– akromatske i kromatske kvalitete (ton, valer)
(predloženi poticaj: bh. srednjevjekovno minijaturno slikarstvo i iluminacije rukopisa, oslikati inicijal)

3. OBLIK I POVRŠINA:

– tekstura
(predloženi poticaj: tekstura na prirodnim materijalima – rad u glini, s korom drveta, staklom i sl.)

4. DIZAJN:

- podjela dizajna (grafički, industrijski)
(predloženi poticaj (za grafički dizajn): stećci s Radimlje, dizajnirati logo od različitih materijala koristeći jedno od pisama srednjevjekovne Bosne; dizajn i redizajn narodne nošnje)

Područje rada; sredstva i likovne tehnike:

Crtanje, slikanje, modeliranje; dizajn (2-D, 3-D) i redizajn; upoznavanje s različitim materijalima za rad, olovka, olovka u boji, tuš, ugljen, pastel, tempera, kolaž, akvarel, glina/glina-mol, različiti materijali organskog porijekla (drvo, kora...)

VII/VIII razred

Tematske jedinice:

1. KOMPOZICIJA:

– ravnoteža i ritam
(predloženi poticaj: arhitektura, mostovi (analiza elemenata kompozicije))

2. PROPORCIJE, ODNOSI VELIČINA, ZLATNI REZ

(predloženi poticaj: stambena arhitektura osmanskog perioda, kubične mase, potkupolne džamije)

3. HARMONIJA I REPETICIJA:

- ritmičko ponavljanje elemenata kompozicije – pročelje zgrade (crtež)

4. GRAFIČKE TEHNIKE:

- osnovna podjela grafičkih tehnika: visoki, duboki, plošni tisak

(predloženi poticaj: monotipija, karton-tisak, linorez na slobodnu temu)

Područje rada, sredstva i likovne tehnike:

Crtanje, slikanje, modeliranje; grafičke tehnike; upoznavanje s različitim materijalima i alatima za rad olovka, olovka u boji, tuš, ugljen, tempera, kolaž, akvarel, glina/glinamol; linorez, karton-tisak, monotipija.

VIII/IX razred

Tematske jedinice:

- 1. SLOBODNO KOMPONIRANJE** – poticaj: scenografija prema predlošku iz bosanskohercegovačke književnosti; izrada maske, kostima

- 2. STATIČNO I DINAMIČNO JEDINSTVO**

- poticaj: video, film

- 3. DOMINANTA KAO UVJET ZA POVEZIVANJE RAZNORODNIH ELEMENATA U CJELINU**

- poticaj: digitalni redizajn

- 4. VIZUALNA KOMUNIKACIJA I IMAGINACIJA:** realno-nadrealno: primjeri iz bosanskohercegovačkog slikarstva/grafike 20. stoljeća;

Moj san (rad s temperom); rekompozicija fotografije – kolaž/montaža

Područje rada; sredstva i likovne tehnike:

Crtanje, slikanje, modeliranje; dizajn; digitalni dizajn (kompjuterska grafika); upoznavanje s različitim materijalima za rad: olovka, olovka u boji, tempera, tuš, lavirani tuš, ugljen, paste-
le, kolaž, akvarel, glina/glinamol, fotografija, video, film.

POZNAVANJE PRIRODE I DRUŠTVA

I razred

Tematske jedinice:

1. Obiteljski dom:

- porijeklo mojih roditelja po mjestu odakle potječu
- regija iz koje potječu moji roditelji
- opis rodnog mjesta i kuće mojih roditelja

2. Obitelj:

- članovi uže obitelji
- članovi šire obitelji
- nazivi za pojedine članove obitelji karakteristični za prostor odakle potječu moji roditelji

3. Odnosi u obitelji:

- zajednički život u obitelji
- poštivanje među članovima obitelji
- odnos prema starijim članovima obitelji

4. Obiteljske svečanosti i običaji sredina iz kojih potječu moji roditelji:

- rođendani, ženidba, udaja.

5. Važni vjerski blagdani:

- način obilježavanja pojedinih vjerskih blagdana koje poštuju moji roditelji, ovisno o vjerskoj pripadnosti
- poštivanje vjerskih blagdana pripadnika drugih vjeroispovijesti

6. Odnosi sa susjedima:

- razvijanje dobrosusjedskih odnosa
- običaji susjeda, i poštivanje različitosti susjeda

7. Biljke i životinje u mom zavičaju:

- biljke mog zavičaja
- životinje mog zavičaja

8. Sistematizacija

II razred

Tematske jedinice:

1. Obitelj i rodbina:

- uža obitelj;
- šira obitelj;
- rodbina;
- obiteljski i rodbinski odnosi;
- važnost i značaj obitelji i rodbine.

2. Mjesto odakle potječu moji roditelji:

- naziv mjesta;
- šira regija kojoj pripada mjesto;
- prometna povezanost s mjestom mojih roditelja.

3. Izgled mjesta iz kojeg potječu moji roditelji:

- reljef;
- vode u užem zavičaju;
- klima užeg zavičaja.

4. Živi svijet užeg zavičaja:

- biljke u užem zavičaju;
- životinje u užem zavičaju.

5. Gospodarske djelatnosti užeg zavičaja:

- poljoprivreda užeg zavičaja;
- poduzeća užeg zavičaja;
- turizam u zavičaju;
- ustanove u zavičaju.

6. Narodni običaji u zavičaju:

- običaji prilikom udaje i ženidbe;
- običaji vezani uz karakteristične djelatnosti (sjetva, kosi-
dba, vršidba, berba...)

7. Vjerski blagdani:

- nazivi vjerskih blagdana;
- datumi vjerskih blagdana;
- način obilježavanja vjerskih blagdana;
- vjerski obredi kod pokopa mrtvih.

8. Sistematizacija

III razred

Tematske jedinice:

1. Širi zavičaj:

- zemljopisni izgled zavičaja
- opis zavičaja (ravnice, brežuljci, planine)
- traženje i lociranje zavičaja na zemljopisnoj karti

2. Vode i živi svijet šireg zavičaja:

- rijeke i jezera, more i druga vodena staništa zavičaja
- biljke i životinje šireg zavičaja

3. Djelatnosti ljudi u zavičaju:

- poljoprivreda (voćarstvo, vinogradarstvo i sl.)
- stočarstvo
- lov i ribolov

4. Turizam u zavičaju:

- turistička mjesta u širem zavičaju
- turizam (morski, planinski, riječni, zdravstveni)
- prepoznatljivi proizvodi zavičaja (vina, voće, sir, mineralne vode)
- prometna povezanost zavičaja

5. Industrija šireg zavičaja:

- industrijski proizvodni subjekti u širem zavičaju
- mogućnosti razvitka industrije u širem zavičaju
- hidropotencijali zavičaja
- rudnici
- šume i drvoprerađivačka industrija

6. Značajniji datumi i blagdani:

- u Bosni i Hercegovini
- u Federaciji Bosne i Hercegovine
- u Republici Srpskoj
- u županijama

7. Snalaženje na zemljopisnoj karti BiH:

- lociranje mjesta šireg zavičaja na karti
- lociranje rijeka, jezera, planina šireg zavičaja

8. Sistematizacija

IV razred

Tematske jedinice:

1. Zemljopisni položaj i karakteristike BiH

- reljef, klima, vode
- susjedne države BiH
- stanovništvo, narodi i vjere u BiH

2. Ustroj BiH kao države

- država, entiteti, županije, kantoni, općine
- obilježja BiH i entiteta

3. Gospodarstvo u BiH

- poljoprivreda
- industrija
- promet
- turizam

4. Iz daljnje prošlosti BiH

- doseljavanje naroda
- stvaranje BiH
- BiH pod turskom vlašću
- BiH pod austrougarskom vlašću

5. Iz novije prošlosti BiH

- stvaranje kraljevine Jugoslavije
- stvaranje SFRJ i SR BiH
- raspad SFRJ
- stvaranje BiH sa dva entiteta

6. Ekologija u BiH

- zagađenost
- sprečavanje zagađivanja
- oplemenjivanje životne sredine
- ekološka udruženja

7. Običaji i tradicija naroda BiH

- vjerski i kulturni običaji (Hrvata, Srba, Bošnjaka i pripadnika drugih naroda)
- znakovlja - BiH; FBiH; RS; županija

8. Sistematizacija

Obrazloženje:

Teme koje su planirane i ugrađene u ovaj program, a koje učitelj treba obraditi s djecom u dopunskoj nastavi, odnose se na domovinu, počevši od obiteljskog doma, preko običaja, obilježavanja obiteljskih i vjerskih blagdana, spomenika kulture do gospodarskih, turističkih i ekoloških obilježja.

Spretnost učitelja treba doći do punog izražaja u interpretaciji programskih sadržaja. Za to postoje široke mogućnosti i izvori. Svaki učitelj pored udžbenika treba koristiti i odgovarajuću i pristupačnu literaturu, slajdove, filmove, časopise, novine, živo kazivanje naših ljudi koji se nalaze u mjestu škole gdje se organizira dopunska nastava.

Svaka nova obrađena tema učeniku treba dati određene spoznaje koje će ga približiti domovini i jačati ljubav prema njoj.

POVIJEST

V/VI razred

1. Uvod u povijest
2. Osnovne napomene o pretpovijesti
3. Pretpovijest na prostorima današnje Bosne i Hercegovine, Hrvatske, Srbije i Crne Gore
4. Osnovne napomene o povijesti staroga vijeka, posebno antičke Grčke i Rima
5. Balkanski prostor u antičko doba
 - Stanovništvo – Iliri, Kelti, Tračani
 - Ostaci grčke kulture
 - Rimsko osvajanje. Ilirski ratovi
 - Organizacija rimske vlasti
 - Tekovine rimske kulture
 - Propadanje antičkog društva. Uspon Bizanta

VI/VII razred

1. Osnovne napomene o povijesti srednjega vijeka
2. Pradomovina Slavena, seoba, naseljavanje na Balkansko poluotok i Istočne Alpe.
3. Pokršćavanje južnih Slavena. Stvaranje južnoslavenskih država (Hrvatska do 1102. Raška do sredine 12. stoljeća, Duklja do kraja 12. stoljeća; Samuilova država); Hrvatska u sastavu Ugarske, do 1527.
4. Raška za vladavine dinastije Nemanjić; Zeta Balšića i Crnojevića; Srpska despotovina
5. Dubrovnik u srednjem vijeku; Počeci mletačke vlasti na istočnom Jadranu
6. Srednjevjekovna bosanska država
 - Bosna za vrijeme banova, do 1377.

- Vjerske prilike. Crkva bosanska
 - Kraljevina Bosna. Bosanski velikaši. Hercegovina
 - Socijalne prilike. Kulturno nasljeđe
7. Osmansko (tursko) osvajanje balkanskih zemalja

VII/VIII razred

1. Osnovne napomene o povijesti novoga vijeka, do 1878.
2. Organizacija (osmanske) turske vlasti na balkanskom prostoru, do kraja 18. stoljeća
 - Administrativno uređenje. Bosanski pašaluk - ejalet
 - Vjerske prilike
 - Socijalno-ekonomski odnosi. Bune i ustanci. Migracije
 - Kulturno nasljeđe
3. Južnoslavenski narodi pod habsburškom i mletačkom vlašću. Ratovi sa Osmanskim (Turskim) carstvom. Vojna krajina. Revolucija 1848.
 - Dubrovačka republika. Ilirske provincije. Kultura
4. Pokušaj reforme Osmanskog (Turskog) carstva. Prvi i Drugi srpski ustanak. Srbija do 1878. Crna Gora do 1878.
5. Bosna i Hercegovina od kraja 18. stoljeća do 1878. Socijalno-ekonomski odnosi. Bune i ustanci Srba. Pokušaj otpora reformama. Administrativne promjene. Intervencija Omer-paše Latasa.
6. Velika istočna kriza. Pokret don Ivana Musića. Berlinski kongres.

VIII/IX razred

1. Osnovne napomene o povijesti Europe i svijeta od 1878. do 1990.
2. Trojednica - Hrvatska, Slavonija i Dalmacija u Habsburškoj monarhiji od 1878. do 1914. Srbija od 1878. do 1912.

- Crna Gora od 1878. do 1912.
3. Bosna i Hercegovina u Habsburškoj monarhiji od 1878. do 1914. Aneksija 1908.
 4. Balkanski ratovi. Balkanski prostor i Prvi svjetski rat. Versailleski mirovni ugovor
 5. Kraljevina SHS 1918.-1929. Kraljevina Jugoslavija 1929. – 1941. Državno preuređenje 1939. god. i uspostava Banovine Hrvatske. Osvrt na prostor Bosne i Hercegovine.
 6. Drugi svjetski rat i Kraljevina Jugoslavija
 - Travanjski rat i podjela Jugoslavije. Nezavisna Država Hrvatska
 - Antifašistička borba
 - Stvaranje socijalističke Jugoslavije
 7. Jugoslavija 1945. – 1990. Osvrt na prostor Bosne i Hercegovine
 8. Kultura

ZEMLJOPIS

V razred

Moja domovina Bosna i Hercegovina

- ime Bosne i Hercegovine i zemljopisni položaj u Europi i Jugoistočnoj Europi
- granice, površina i državno uređenje Bosne i Hercegovine
- osnovna zemljopisna obilježja Republike Hrvatske
- regionalno-zemljopisne karakteristike Republike Hrvatske
- osnovna zemljopisna obilježja Srbije i Crne Gore
- regionalno-zemljopisne karakteristike Srbije i Crne Gore

VI razred

Priroda Bosne i Hercegovine

- reljef Bosne i Hercegovine
- dolinsko-kotlinski predio i predio pobrđa i ravnica
- klima Bosne i Hercegovine
- vode Bosne i Hercegovine
- glavni riječni sustavi u Bosni i Hercegovini
- biljni i životinjski svijet Bosne i Hercegovine

VII razred

Društveno-zemljopisne odlike Bosne i Hercegovine

- stanovništvo Bosne i Hercegovine
- naselja u Bosni i Hercegovini
- važnija naselja – gradovi u Bosni i Hercegovini
- privredna bogatstva Bosne i Hercegovine
- najvažnije privredne grane u Bosni i Hercegovini
- prirodno-zemljopisni i društveno-zemljopisni potencijali za razvoj turizma u Bosni i Hercegovini

VIII razred

Zemljopisne regije Bosne i Hercegovine

- pojam zemljopisne regije
- regija Sjeverne Bosne i Hercegovine
- regija Srednje Bosne i Hercegovine
- regija Visokog krša
- mediteranska Bosna i Hercegovina
- geo-ekološki problemi Bosne i Hercegovine

OBJAŠNJENJE

Nastavni sadržaji čine zajedničku programsku jezgru za učenike za sva tri konstitutivna naroda u Bosni i Hercegovini. U realizaciji programskih sadržaja potrebno bi bilo afirmirati zemljopisne sadržaje u Bosni i Hercegovini na način njihove popularizacije, kao što su prirodno-zemljopisne ljepote, prirodni unikati i njihovo atraktivno zemljopisno značenje.

Društveno-zemljopisne sadržaje prezentirati u duhu multiperspektivnosti naroda i nacionalnih manjina koji žive u Bosni i Hercegovini.

Zemljopisno gradivo bi trebalo biti oslobođeno tipično stručnog gradiva, nomenklature i statistike u zamjenu za jednostavna zemljopisna štiva, kojima se naglašavaju prirodno-zemljopisne i društveno-zemljopisne karakteristike Bosne i Hercegovine.

**KULTURNA I DRUŠTVENA POVIJEST
NARODA BOSNE I HERCEGOVINE**

***Nastavni plan i program za predmete
dopunske nastave u srednjoj školi***

NASTAVNI PLAN

Red. br.	Nastavni predmeti	Godišnji broj sati po razredima			
		I	II	III	IV
1.	Jezici i književnosti naroda Bosne i Hercegovine	46	46	46	46
2.	Glazbena kultura	6	6	6	6
3.	Likovna kultura	4	4	4	4
4.	Povijest	10	10	10	10
5.	Zemljopis	6	6	6	6
S V E G A		72	72	72	72

**NASTAVNI PROGRAM ZA PREDMETE
DOPUNSKE NASTAVE U SREDNJOJ ŠKOLI**

JEZICI I KNJIŽEVNOSTI NARODA BOSNE I HERCEGOVINE

Razred	Godišnji broj sati	Književnost	Jezik i stilistika	Kultura izražavanja i pravopis, pravogovor	Nazivlje /termini
I.	46	30	8	6	2
II.	46	30	8	6	2
III.	46	30	8	6	2
IV.	46	30	8	6	2

ZAJEDNIČKA JEZGRA

I razred

NARODNA KNJIŽEVNOST, SREDNJEVJEKOVNA KNJIŽEVNOST, KNJIŽEVNOST HUMANIZMA, RENE SANSE I BAROKA

1. Humačka ploča
2. Povelja Kulina bana
3. Stećci (zapisi)
4. Hasanaginica
5. Marin Držić, Dundo Maroje
6. Ivan Gundulić, Osman

JEZIK I STILISTIKA

Opći pojmovi o jeziku

Razina jezične strukture i njihove jedinice

Jezik i dijalekt (Hijerarhijska ljestvica jezičnih idioma)

Fonetika i fonologija

Naglasak (akcent)

KULTURA IZRAŽAVANJA, PRAVOGOVOR I PRAVOPIS

Ćirilsko-metodijska tradicija i grafije

NAZIVLJE (TERMINI)

Teorijsko-književni i naučni pojmovi

Uvod u književnost

Osnovni pojmovi Znanosti o književnosti

II razred

KNJIŽEVNI RACIONALIZMI, ROMANTIZAM, REALIZAM

1. I. Mažuranić, Smrt Smail-age Čengića
2. P. P. Njegoš, Gorski vijenac
3. Safvet-beg Bašagić, Izabrane pjesme
4. Branislav Nušić, Sumnjivo lice ili Narodni poslanik
5. S. S. Kranjčević, Pjesme
6. E. Mulabdić, Zeleno busenje ili Na obali Bosne

JEZIK I STILISTIKA

Morfologija (gramatičke kategorije i vrste riječi)

Povijest jezika

KULTURA IZRAŽAVANJA, PRAVOGOVOR I PRAVOPIS

Glasovne promjene

NAZIVLJE (TERMINI)

Razdoblja, stilske formacije

III razred

ESTETICIZAM (SIMBOLIZMA, IMPRESIONIZMA, DEKADENCIJA, NEOROMANTIZAM...) I AVANGARDA

1. Gustav Matoš, Pjesme (izbor)
2. Bora Stanković, Koštana ili Nečista krv
3. Musa Ćazim Ćatić, Pjesme (izbor)
4. Tin Ujević, Pjesme (izbor)
5. Miroslav Krleža, Povratak Filipa Latinovića
6. Isidora Sekulić, Pisma iz Norveške ili Gospa Nola
7. Dobrica Cesarić, Pjesme (izbor)
8. Miloš Crnjanski, Seobe ili izbor iz poezije
9. Hamza Humo, Grozdanin kikut ili izbor iz poezije

JEZIK I STILISTIKA

Sintaksa

KULTURA IZRAŽAVANJA, PRAVOGOVOR I PRAVOPIS

NAZIVLJE (TERMINI)

Lirika, epika, drama (proširivanje znanja)

Poetika (epoha, razdoblja, formacija)

IV razred

ZRELI MODERNIZAM I SUVREMENA KNJIŽEVNOST

1. Vladan Desnica, Proljeća Ivana Galeba
2. Meša Selimović, Tvrđava ili Derviš i smrt
3. Ivo Andrić, Prokleta avlija

4. Ranko Marinković, novele ili Kiklop/Glorija
5. Danilo Kiš, Enciklopedija mrtvih ili Grobnica za Borisa Davidovića
6. Mak Dizdar, Kameni spavač
7. Ćamil Sijarić, pripovijetke (izbor)
8. Slobodan Novak, Mirisi, zlato i tamjan
9. Milorad Pavić, Hazarski rječnik

JEZIK I STILISTIKA

JEZIK

Sociolingvistika.

Osnovni sociolingvistički pojmovi: govorna situacija, govorni čin, jezik i druge društvene kategorije, raslojavanje jezika.

Funkcionalna stilistika.

Pojam funkcionalnog stila.

KULTURA IZRAŽAVANJA, PRAVOGOVOR I PRAVOPIS

Retorika.

Retoričke vrste (njihova povijest).

Oblici pismenog izražavanja.

Interpunkcije.

NAZIVLJE (TERMINI)

Književnoteorijski pojmovi

Sagledavanje književnih djela kroz prizmu suvremenih književnih teorija.

POSEBNO PROUČAVANJE KNJIŽEVNOSTI I - IV RAZRED

HRVATSKA KNJIŽEVNOST

I razred: narodna književnost, srednjevjekovna književnost, književnost humanizma, renesanse i baroka

1. Bašćanska ploča, Ljetopis popa Dukljanina, Narodna književnost (upoznavanje)

2. Šibenska molitva; Svit se konča; i začinjavci (Šiško Menčetić, Džore Držić...) izbor iz poezije
3. Marko Marulić, Judita
4. Marin Držić, Novela od Stanca
5. Hanibal Lucić, skladanje izvorskih pisan razlikih, Robinja
6. Petar Hektorović, Ribanje i ribarsko prigovaranje
7. Petar Zoranić, Planine ili Juraj Baraković, Vila Slovinka
8. Književno djelovanje franjevac Bosne Srebrne (upoznavanje)
9. Ivan Gundulić, Suze sina razmetnoga, Osman, Dubravka
10. Fran Krsto Frankopan, Gartic za čas kratit

II razred: književni racionalizmi, romantizam, realizam

1. Filip Grabovac: Cvit razgovora naroda i jezika iliričkoga aliti rvackoga ili Andrija Kačić Miošić: Razgovor ugodni naroda slovinskoga
2. Tituš Brezovački: Matijaš Grabancijaš Dijak
3. Ilirci: budnice i davorije, Antun Mihanović, Stanko Vraz, Petar Preradović (izbor iz poezije)
4. Matija Mažuranić: Pogled u Bosnu ili Dimitrije Demetar: Teuta
5. Ivan Mažuranić, Smrt Smail-age Čengića ili Grgo Martić: Osvetnici
6. Mate Vodopić: Tužna Jele ili Josip Eugen Tomić: Zmaj od Bosne ili Eugen Kumičić: Urota zrinjsko-frankopanska
7. August Šenoa: Zlatarevo zlato...
8. Silvije Strahimir Kranjčević i August Harambašić: izbor iz poezije
9. Ante Kovačić: U registraturi ili Ksaver Šandor Gjalski: Pod starimi krovovi
10. Josip Kozarac: Mrtvi kapitali ili vjenceslav Novak: Izbor iz pripovijedaka ili Srđan Tucić: Povratak, Truli dom

III razred: esteticizam (simbolizma, impresionizma, dekadencija, neoromantizam...) i avangarda

1. Janko Leskogar: Misao na vječnost

2. Ivo Vojnović: Dubrovačka trilogija
3. Antun Gustav Matoš: izbor iz poezije, izbor pripovijedaka
4. Vladimir Nazor, izbor iz poezije ili Vladimir Vidrić
5. Milan Begović: Knjiga Bocadoro ili Dinko Šimunović izbor pripovijedaka
6. Josip Kosor: Rasap, Požar strasti ili Milan Ogrizović: Hasanaginica
7. Janko Polić Kamov: izbor iz lirike ili Isušena kaljuža
8. Hrvatska mlada lirika (Ivo Andrić, Nikola Polić, Ljubo Wiesner, Augustin Ujević, Čerina, Galović...)
9. Marija Jurić Zagorka: Grička vještica ili Ivan Kozarac: Đuka Begović
10. Antun Branko Šimić: Preobraženja ili Ulderiko Donadini: Lude priče

IV razred: zreli modernizam i suvremena književnost

1. Miroslav Krleža: Gospoda Glembajevi ili Povratak Filipa Latinovića, Balade Petrice Kerempuha
2. Milan Begović: Pustolov pred vratima ili Bez trećeg ili Giga Barićeva
3. Izbor iz poezije Tina Ujevića, Nikole Šopa, Dobriše Cesa-rića, Dragutina Tadijanovića, Vinka Nikolića, Drage Ivani-ševića...
4. Mile Budak, Ognjišta ili Vladan Desnica: Proljeće Ivana Galeba ili Ivan Goran Kovačić: Jama
5. Ranko Marinković: ruke, Kiklop ili Petar Šegedin: Djeca božja, ili Mirko Božić: Kurlani, gornji i donji
6. Ranko Marinković: Glorija ili Pero Budak: Mećava ili Ivo Brešan: Predstava Hamleta u Mrduši donjoj
7. Izbor iz poezije Vesne Parun, Jure Kaštelana, Slavka Mi-halića, Josipa Pupačića, Ivana Slamniga, Milivoj Slaviče-ka, Anđelko Vuletić, Veselko Koroman, Lucijan Kordić, Janko Bubalo, Šimun Šito Ćorić...
8. Slobodan Novak: Mirisi, zlato i tamjan ili Izgubljeni zavičaj
9. Stjepan Čuić: izbor iz pripovijedaka ili Orden ili Ivan Ra-os: Prosjaci i sinovi ili Alojz Majetić: Čangi ili Antun Šo-ljan: Kratki izlet

10. Ivan Aralica: Psi u trgovištu ili Duše robova ili Pavao Pavličić: Večernji akt ili Nedjeljko Fabrio: Vježbanje života

SRPSKA KNJIŽEVNOST

I razred: narodna književnost, srednjevjekovna književnost, književnost humanizma, renesanse i baroka

Narodna književnost: nastanak i razvoj, ženske i junačke narodne pjesme, podjela po motivima, ciklusima i primjeri.

Narodne pripovijetke (basne, šaljive priče, anegdote...)

Ostale vrste narodnog stvaralaštva (zagonetke, brzalice, pitalice...)

Miroslavljevo evanđelje

Rastko Nemanjić/ Sveti Sava: Žitiji Sv. Simeuna (odlomak)

Jefimije: Pohvala knezu Lazaru

Despot Stefan Lazarević: Slovo ljubve

Gavrilo Stefanović Venclović: Besjede (izbor)

II razred: književni racionalizmi, romantizam, realizam

Dositej Obradović: Pismo Harlampiju i Život i priključenja
Jovan Sterija Popović: Pokondirena tikva (ili Laža i paralaza), poezija

Roman bez romana

Vuk Stefanović Karadžić, život i djelo

Izbor iz poezije srpskih romantičara:

Branko Radičević

Jovan Jovanović Zmaj

Đura Jakšić

Laza Kostić

Petar Preradović

Milovan Glišić: Glava šećera (ili Prva brazda)

Laza Lazarević: Prvi put s ocem na jutrenje (ili Na bunaru)

Simo Matavulj: Bakonja fra Brne (ili pripovijetke po izboru)

Stevan Sremac: Pop Ćira i pop Spira

Vojislav Ilić, izbor iz poezije

III razred: esteticizam (simbolizam, impresionizam, dekadencija, neoromantizam...) i avangarda

Jovan Dučić (izbor iz poezije)
Aleksa Šantić, izbor iz poezije
Petar Kočić, pripovijetke, drama: Jazavac pred sudom
Ivo Andrić
Isak Samokovlija
Desanka Maksimović
Branko Ćopić, Gluvi barut, Bašta sljezove boje
Bora Stanković, Nečista krv ili Koštana
Isak Samokovlija, pripovijetke
Desanka Maksimović, tražim pomilovanje

IV razred: zreli modernizam i suvremena književnost

Ivo Andrić, Na Drini ćuprija
Skender Kulenović, Stojanka majka Knežopoljka
Meša Selimović, Derviš i smrt
Vasko Popa, izbor iz poezije
Branko Miljković, izbor iz poezije
Dušan Kovačević, drame i filmovi: Maratonci trče počasni krug, Ko to tamo peva, Balkanski špijun
Matija Bećković
Đorđe Sladoje

BOŠNJAČKA KNJIŽEVNOST

I razred: narodna književnost, srednjevjekovna književnost, književnost humanizma, renesanse i baroka

Epska poezija
Balade i romanse
Narodne priče
Lirske pjesme
Sevdalinke
Kratke forme (poslovice, zagonetke...)

Bošnjačka književnost na orijentalnim jezicima
Alhamijado književnost

II razred: književni racionalizmi, romantizam, realizam

Mehmedbeg Kapetanović Ljubušak
Safvet-beg Bašagić
Avdo Karabegović
Edhem Mulabdić
Osman Nuri-Hadžić
Osman Đikić
Ahmed Muradbegović

III razred: esteticizam (simbolizam, impresionizam, dekadencija, neoromantizam...) i avangarda

Musa Ćazim Ćatić
Hamza Humo
Hasan Kikić
Meša Selimović

IV razred: zreli modernizam i suvremena književnost

Skender Kulenović
Ćamil Sijarić
Mak Dizdar
Derviš Sušić
Nedžad Ibirišimović
Abdulah Sidran
Alija Isaković
Irfan Horozović
Dževad Karahasan

GLAZBENA KULTURA

I i II razred

PREGLED BH PROGRAMSKIH SADRŽAJA NASTAVNE TEME / NASTAVNE JEDINICE

1. PRAPOVIJEST I ANTIKA

- a) **tradicionalne bh pjesme:** tužbalice, uspavanke, vojničke, radne pjesme
- b) **pronađeni instrumenti u nalazištima:**
 - koštana svirala zviždaljka (40.000 god. pr. Kr., Crvena. Stijena na lijevoj obali Trebišnjice, blizu sela Petrović)
 - sirinx-6 cjevčica od trske (Panova frula), u rukama Silvana, zaštitnika pastira i šuma (božanstvo Ilira)
 - bronzana figura dječaka koji svira trubu (Donja Blatnica kod Brotnja u Hercegovini)
 - sistrum, Stolac

2. SREDNJEVJEKOVNA BOSNA

- a) **kazališna i glazbena umjetnost u srednjevjekovnim gradovima:**
 - glazbenici bosanskih dvorova velikaša odlaze na svetkovine Sv.Vlaha:
 - glazbenici vojvode Sandalja Hranića 1408. 1410.
 - Frulaški orkestar hercega Stjepana Vukčića-Kosače, orgulje (1446.) imena prvih glazbenika (Pribigna i Mrvca), te nazivi na latinskom za zabavljače i lakrdijaši (ioculatores, ystriones, cugalarii, bufones, svirači na različitim instrumentima-piffari/ pifferi, lautarii/lautares, tubetae/tubicines, pulsatores, gauachari/ guacharini za frulaše, lautiste, svirače na udaraljka i bubnjare)

- b) duhovna glazba Bosanske crkve
- c) Kir Stefan Srbin: Ninja sili nebesnije (vokalna glazba)

3. GLAZBENA UMJETNOST OD XV. DO XIX. STOLJEĆA

A. INSTRUMENTALNA GLAZBA RENESANSE

- Franjo Bosanac; Tri frotle s ričerkarima za glas i lutnju

B. TURSKI PERIOD

a) BH sakralna glazba s kraja 15. stoljeća nadalje:

- misa quotidiana (katolici, crkveno pjevanje, orguljaši;
- krsna slava (pravoslavci), crkveno pojanje;
- ezan, ilahije; Tekije i oblici muziciranja (muslimani)
- Davidov psalm (sefardi);

b) tradicionalni instrumenti: idiofoni, membranofoni, aerofoni, kordofoni: gusle, tambure, lierica, saz - građenje

c) tradicionalna svirka: dobošari; diplari, frulaši; sazlije tradicionalni ansambli (zurne i bubnjevi itd.)

d) narodna tradicija, napjevi (dugi, kratki), brojalice, svatovske pjesme, narodna kola i običaji; višeglasno pjevanje (pjevanje na bas, gange)

e) tradicionalni običaji: koledarske, vidovdanske, vučarske,

f) gradska tradicija: sevdalinke; sazlije; pjevači sevdalinki, sefardska romansa

g) glazba – predmet u školi; prva pjevačka društva: Katoličko crkveno pjevačko društvo «Kosača» u Mostaru 1873.; Srpsko-pravoslavno crkveno pjevačko društvo u Gračanici 1877.)

h) Melografski rad: Julije Bajamonti, splitski ljekar i kompozitor: prvi notni zapisi (XVIII st.); Franjo Kuhač (101 zapis i obrade za glas i klavir);

i) Instrumentalna glazba:

- vojni orkestri (mehter),
- dvorska glazba; Ida-Zulejda, supruga Omer-paše (prva žena kompozitor)

- j) Kompozitori iz franjevačkog reda
- k) Oblici koncertne i pozorišne djelatnosti: Karadóz itd.

III i IV razred

1. GLAZBENI ROMANTIZAM U SRBIJI, HRVATSKOJ I BOSNI I HERCEGOVINI

a) Predstavnici ranog romantizma

- glazbene forme (solo pjesma, klavirska minijatura, simfonijska poema)
- Stvaranje nacionalnog glazbenog izraza u **Hrvatskoj**: V. Lisinski: Ljubav i zloba, Porin, opere
- Stvaranje nacionalnog glazbenog izraza u **Srbiji**: K. Stanković: solo pjesme: Varijacije na temu pjesme: «Što se bore misli moje»

b) Predstavnici kasnog romantizma:

- U **Hrvatskoj**: I. Zajc: Nikola Šubić Zrinjski, opera

Predstavnici kasnog romantizma

- U **Srbiji**: D. Jenko: Komad s pjevanjem «Đido»:; S. Mokranjac, Rukoveti:; XV rukovet iz Bosne, J. Marinković: Čežnja, solo pjesma; Ljubimče proljeća, za dječiji hor

2. BOSNA I HERCEGOVINA U PERIODU AUSTRO-UGARSKE UPRAVE

- a) počeci melografskog rada: Čeh Ludvik Kuba 1100 napjeva pretežno gradskih pjesama;
- b) Cvjetko Rihtman i Vlado Milošević – etnomuzikolozi;
- b) kompozitori: Franjevci;
 - Aleksa Šantić: Tamburice
- c) narodni tradicionalni instrumenti
- d) prvi koncerti u Banjoj Luci i Sarajevu 1881.: razvoj glazbene kulture Zapadno-evropskog tipa.
- e) nacionalna društva svih koncesija – muziciranje

- f) Franjo Mačejovski i češki glazbenici, temelj glazbenom obrazovanju. 1908. privatna glazbena škola u Sarajevu; Komponuje rukoveti.
- g) glazbena izdanja crkvenih zbirki Sarajevu 1911.

3. GLAZBENA UMJETNOST XX. STOLJEĆA

Opće karakteristike glazbe XX. stoljeća. Razvoj moderne glazbe u Hrvatskoj, Srbiji i BiH

HRVATSKA:

J. Slavenski: Simfonija Orijenta, kantata

J. Gotovac:

Jadovanka za teletom, horska kompozicija

Ero s onoga svijeta, opera (odlomci)

K. Baranović: Licitarsko srce, balet (predigra)

SRBIJA:

P. Konjović: Sabah, solo pjesma, Koštana, opera

M. Milojević: Jesenja elegija, solo pjesma; Muha i komarac i

Vrabac i mačka, horske kompozicije

S. Hristić: Prva svita iz baleta Ohridska legenda (I stavak)

OPERETA I MJUZIKLI: I. Tijardović: Mala Florami,

opereta (odlomak); A. Kabiljo: Jalta, Jalta

GLAZBENA UMJETNOST XX. STOLJEĆA U BiH

Umjetnička glazba i glazbeno stvaralaštvo

1. **Glazbeno školstvo:** Oblasna glazbena škola u Sarajevu 1920.;
- Sarajevsko pozorište 1921. i pozorišni orkestar; Beluš Jungić pravi domaći kompozitor «Almasa», komad s pjevanjem.
- kompozitori: Mačejovski; J. Majer (operete);
- Sarajevska filharmonija 1923.
- Pozorište u Banjoj Luci i pozorišni orkestar; kompozitori i dirigenti: Vlado Milošević, Jaroslav Pleciti, Josip Jiranek, komadi s pjevanjem;
- opera u Sarajevu 1946., Balet 1950., glazbena akademija u Sarajevu 1955. Simfonijski orkestar u Mostaru 1956.

- glazbena akademija u Banjoj Luci.
- Glazbene institucije, glazbeni ansambli, djelovanje kulturno-umjetničkih društava.

2. Najznačajniji kompozitori:

Izbor primjera:

M. Pozajić, horske kompozicije,

M. Špiler, instrumentalne kompozicije

C. Rihtman: Hodijska svadba

M. Prebanda: Smiješno čudo i Pazar, solo pjesme

V. Milošević:

Dramska simfonija 69. (I stavak)

Bosanska svita

Jazavac pred sudom, opera

A. Smailović:

Končertino za klarinet, klavir, timpane i gudački orkestar,

Probuđena kasaba

V. Komadina: Drugi koncert za klavir, Derviš i smrt, balet

J. Magdić: Glazba za klarinet, saz i elektroniku

A. Bego-Šimunić: Prva simfonija

A. Horozić: Uvertira Bosna, Kapija, Hasanaginica, opera

3. Najznačajniji interpretatori:

a) narodne glazbe u BiH:

Emina Zečaj, Beba Selimović, Safet Isović, Zaim Imamović,

Nada Mamula, Zehra Deović, Ljubica Berak, Zora Dubljević,

Slobodan Lalić

b) starogradske pjesme, po izboru

POP I ROK GLAZBA U BOSNI I HERCEGOVINI

a) **Kompozitori:** Kemal Monteno (kantautor), Bato Kovač,

Goran Bregović, Đorđe Novković, Slobodan-Bodo

Kovačević, Nermin Puškar,-Puško

b) **Pjevači:** Sabahudin Kurt, Kemal Monteno, Zdravko Čolić,

Dino Merlin, Romana Panić, Boris Režak, Fuad Backović-

Deen, Hajrudin Varešanović «Hari Mata Hari», Maja Tatić

c) **Pop grupe:** «Indexi» i Davorin Popović, «Bijelo dugme»

i Željko Bebek,

NAPOMENA:

U nastavu skupnog muziciranja zbor i sviranje u orkestru koji su obvezni i sastavni dio predmeta za učenike koji u ovim djelatnostima sudjeluju, treba uključiti i kompozicije BiH kompozitora. Treba omogućiti našoj djeci da u okviru programa za kulturnu i javnu djelatnost i obilježavanje značajnih datuma i blagdana, uključe i stvaralaštvo iz BiH radi njegovanja kulturnog identiteta. Slušati himnu BiH u oba razreda.

PRIGODNE PJESME ZA OBILJEŽAVANJE VJERSKIH BLAGDANA:

Hrvati-katolici:

Lijepa naša domovino (Josip Runjanin)
Sveti Nikola
Božićna zvona
Koleda k novom ljetu
Novogodišnja pjesma
U to vrijeme godišta

Bošnjaci-muslimani:

Molitva – Velik ti si Bože blagi-ilahija
Dođi najdraži-ilahija
Kad procvatu behari-ilahija
Teku rajski potoci-ilahija
Ramazan, Ramazan mjesec odabran
Nek mirišu avlije
Ni Bajrami više nisu, kao što su nekad bili

Srbi-pravoslavci:

Himna Sv.Savi
Bože pravde (Davorin Jenko)
Oj Badnjače, Badnjače
Do Božića tri nožića
Božićna pjesma Roždestvo Tvoje
Vaskrsenje Hristovo
Hristos vaskrse (Vasilije Pokrajčić)

LIKOVNA KULTURA

I razred

Programski sadržaj:

1. pretpovijest u BiH

paleolit – gravura iz Badnja kod Stoca/ neolit, eneolit – butmirska kultura: figuralna plastika

2. **brončano i željezno doba** – lončarstvo geometrijskog stila; glasilačka kultura; akropola u Ošanićima

3. **antičko i kasnoantičko doba** – vile (Mogorjelo kod Čapljine), kasnoantičke bazilike, epitafi, reljefi, stele – simbioza antičke umjetnosti i domaćih elemenata; uticaji antičke kulture Mediterana na tlu Bosne i Hercegovine

4. **rani srednji vijek:** doba seobe naroda i ranoslavensko doba – uticaji ranoromaničke arhitekture i plastike jadranskog područja (pleterna ornamentika)

II razred

Doba srednjevjekovne bosanske države

1. Utvrđeni srednjevjekovni bosanski gradovi i dvorovi bosanskih vladara (Bobovac, Vranduk, Travnik, Ostrožac, Jajce, Dobož, Zvornik ...)

2. Srednjevjekovna minijatura, iluminirani rukopisi i fresko ciklusi; bizantska umjetnost: uticaji raško-moravske škole (Miroslavljevo jevanđelje, 12 st., Hvalov zbornik, Hrvojev misal, Mostarsko jevanđelje 15 st., freske manastira Dobruna kod Višegrada)

3. Nadgrobni spomenici-stećci; crkva bosanska (bogumilstvo/patarenstvo) – nekropole u Radimlji (Stolac), Krekovima (Nevesinje), Blidinju

4. Radovi u metalu – «bosanski stil» - umjetnički obrt iz zbirki franjevačkih samostana (Kraljeva Sutjeska, Kreševo, Fojnica), i Stara pravoslavna crkva u Sarajevu.

III razred

15. do 18. stoljeće

1. a) Elementi urbanih struktura osmanskog perioda – čaršija, džamije, medrese, hanovi, karavansaraji, hamami, bezistani, tekije, turbeta, ćuprije
b) Stambena arhitektura i kultura stanovanja u osmanskom periodu – Svrzina kuća, Begovina kod Stoca, Velagića kuća u Blagaju, Počitelj...; bogata dekoracija interijera)
2. Sakralna arhitektura u Bosni i Hercegovini 15. – 18. stoljeća – primjeri klasičnog stila osmanske arhitekture potkupolnih džamija (Alipašina džamija, Begova džamija, Careva džamija – Sarajevo; Karadžozbegova džamija – Mostar...); sakralna arhitektura bizantskog i zapadnog kruga (Stara pravoslavna crkva u Sarajevu, Lomnica, Tavno, Ozren, Vožuća...; samostan Sv.Marije, Srebrenica, Vareš...)
3. Umjetnost bizantskog kruga, bosanskih katolika i Sefarda – iluminacija evanđelja i ikone; fresko ciklus iz Lomnice, 16 st., zlatarstvo fojničkog i kreševskog kruga; Staro židovsko groblje i hram u Sarajevu, Hagada ...

IV razred

Umjetnost 19. stoljeća i moderno doba

1. arhitektura historicizma i promjena urbanih struktura osmanskog perioda (nove tendencije u bh. arhitekturi)
2. slikarstvo, grafika i skulptura do II. svjetskog rata
3. umjetničke prilike nakon II. svjetskog rata i suvremena kretanja: (dizajn, film, fotografija), zaštita spomenika i muzeologija; pitanje obnove i rekonstrukcije

POVIJEST

I razred

1. Uvod u povijest
2. Osnovne napomene o pretpovijesti
3. Pretpovijest na prostorima današnje Bosne i Hercegovine, Hrvatske, Srbije i Crne Gore. Značajnija arheološka nalazišta.
4. Osnovne napomene o povijesti starog vijeka, posebno antičke Grčke i Rima
5. Balkanski prostor u antičko doba
 - Stanovništvo – Iliri, Kelti, Tračani
 - Ostaci grčke kulture
 - Rimsko osvajanje. Ilirski ratovi
 - Organizacija rimske vlasti
 - Tekovine rimske kulture
6. Propadanje antičkog društva. Uspon Bizanta

II razred

1. Osnovne napomene o povijesti srednjeg vijeka
2. Pradomovina Slavena, seoba, naseljavanje na Balkansko poluotok i Istočne Alpe, Samov savez
3. Pokršćavanje Južnih Slavena. Stvaranje južnoslavenskih država (Hrvatska do 1102. Raška do sredine 12. stoljeća; Duklja do kraja 12. stoljeća; Samuilova država); Hrvatska u sastavu Ugarske, do 1527.
4. Raška za vladavine dinastije Nemanjić; Zeta Balšića i Crnojevića; Srpska despotovina
5. Dubrovnik u srednjem vijeku; Počeci mletačke vlasti na istočnom Jadranu
6. Srednjevjekovna bosanska država
 - Bosna za banova, do 1377.

- Vjerske prilike. Crkva bosanska
 - Kraljevina Bosna. Bosanski velikaši. Hercegovina
 - Socijalne prilike; Kulturno nasljeđe
7. Tursko (osmansko) osvajanje balkanskih zemalja

III razred

1. Osnovne napomene o povijesti novog vijeka, do 1878.
2. Organizacija turske (osmanske) vlasti na balkanskom prostoru, do kraja 18. stoljeća
 - Administrativno uređenje. Bosanski pašaluk – ejalet. Autonomija Crne Gore
 - Vjerske prilike. Socijalno-ekonomski odnosi. Bune i ustanci. Migracije
 - Kulturno nasljeđe
3. Južnoslavenski narodi pod habsburškom i mletačkom vlašću. Ratovi sa Turskim (Osmanskim) carstvom. Uskoci. Vojna krajina. Revolucija 1848.
 - Dubrovačka republika. Ilirske provincije. Kultura
4. Pokušaj reforme Turskog (Osmanskog) carstva. Prvi i Drugi srpski ustanak. Srbija do 1878. Crna Gora do 1878.
5. Bosna i Hercegovina od kraja 18. stoljeća do 1878. Socijalno-ekonomski odnosi. Bune i ustanci Srba. Pokušaj otpora reformama, pokret Huseina Gradaševića. Administrativne promjene. Intervencija Omer-paše Latasa.
6. Velika istočna kriza. Pokret don Ivana Musića Berlinski kongres.

IV razred

1. Osnovne napomene o povijesti Europe i svijeta od 1878. do 1990.
2. Trojedinica – Hrvatska, Slavonija i Dalmacija u Habsburškoj monarhiji od 1878. do 1914. Srbija od 1878. do 1912.

- Crna Gora od 1878. do 1912.
3. Bosna i Hercegovina u Habsburškoj monarhiji od 1878. do 1914. Aneksija 1908.
 4. Balkanski ratovi. Balkanski prostor i Prvi svjetski rat. Versajski mirovni ugovor.
 5. Kraljevina SHS 1918.-1929. Kraljevina Jugoslavije 1929.-1941. Državno preuređenje 1939. Banovina Hrvatska. Osvrt na prostor Bosne i Hercegovine.
 6. Drugi svjetski rat i Kraljevina Jugoslavija.
 - Travanjski rat i podjela Jugoslavije. NDH
 - Antifašistička borba
 - Stvaranje socijalističke Jugoslavije
 7. Jugoslavija 1945. – 1990. Osvrt na prostor Bosne i Hercegovine (osnovne napomene)
 8. Kultura

ZEMLJOPIS

PROGRAMSKI SADRŽAJI

I razred

OPĆI PODACI O BOSNI I HERCEGOVINI

Bosna i Hercegovina – Zemljopisni položaj u Jugoistočnoj Europi i Europi;

Administrativno-teritorijalne odlike – veličina, granice, oblik teritorije i državno društveno ustrojstvo;

Proces tranzicije – društveno-politička i ekonomska;

Bosna i Hercegovina i međunarodna integracija – Europska unija i NATO pakt.

Geoekološki problemi u Bosni i Hercegovini – glavni uzročnici zagađivanja životne sredine, mjere i aktivnosti na zaštiti kvaliteta životne sredine;

II razred

PRIRODNO-ZEMLJOPISNE ODLIKE BOSNE I HERCEGOVINE

Makro-morfološke cjeline: Peripanonska i posavska ravnica – aluvijalne ravni, horst planine i pobrđa. Planinsko-kotlinska morfološka regija – planinski vijenci, bila i polja, kotlinsko-dolinska područja. Mediteranska – niska Hercegovina, uski primorski pojas Neum-Klek.

Glavni tipovi klime: umjerenokontinentalna, pretplaninska, planinska, izmijenjeno jadranska i južnojadranska klima.

Vode Bosne i Hercegovine: Rijeke u Bosni i Hercegovini. Riječni slivovi: crnomorski i jadranski. Jezera u Bosni i Hercegovini. Jadransko more.

Biozemljopisne odlike: osnovne specifičnosti kopnenih i akvatičnih bioma.

III razred

DRUŠTVENO-ZEMLJOPISNE ODLIKE BOSNE I HERCEGOVINE

Demozemljopisna obilježja i procesi: broj i prirodno kretanje, razmještaj stanovništva i gustina, migracijska kretanja, strukture stanovništva, depopulacija stanovništva.

Mreža naselja i vodeći gospodarski centri.

Prirodni resursi i gospodarstvo: poljoprivreda – struktura agrarne proizvodnje, zemljopisni potencijali razvoja.

Energija i sirovinski resursi - struktura energetskih izvora i njihova nalazišta, sirovinski potencijali i njihova ležišta.

Prostorne i strukturne odlike industrije – najvažnije industrijske vrste i njihov zemljopisni razmještaj;

Odluke tercijarnih djelatnosti – saobraćaj, turizam i trgovina.

IV razred

REGIONALNO-ZEMLJOPISNE ODLIKE BOSNE I HERCEGOVINE I SUSJEDNIH ZEMALJA

Fizionomske regije Bosne i Hercegovine.

Nodalno-funkcionalne regije Bosne i Hercegovine.

Zemljopisne odlike Srbije i Crne Gore – položaj veličina, granice, stanovništvo i gospodarstvo.

Regionalno-zemljopisne odlike Srbije i Crne Gore.

Zemljopisne odlike Republike Hrvatske – položaj veličina, granice, stanovništvo i gospodarstvo.

Regionalno-zemljopisne odlike Republike Hrvatske.

OBJAŠNJENJE

Ovaj programski sadržaj je oblikovan prema konceptu zajedničkih programskih jezgri, uvažavajući linearni koncentrični kombinirani sustav programiranja kako bi se, bar djelomično izbjegla nepotrebna ponavljanja.

Koncepcija ovog nastavnog programa odnosi se na izučavanje zemljopisa Bosne i Hercegovine i prilagođena je zahtjevima i potrebama dopunskog zemljopisnog obrazovanja za srednjoškolski nivo učeničke populacije u inozemstvu. Zemljopisni sadržaji zavičajnog karaktera pobuđuju naročito interesiranje učenika, te njihova uspješna realizacija ima poseban odgojno-obrazovni značaj. Pri tome je, pored ostalih, neophodno uvažavati princip zasnovanosti zemljopisnih sadržaja na naučnim činjenicama i istinama, kao i princip korelacije ovih programskih sadržaja sa srodnim nastavnim sadržajima iz procesa redovite nastave. Pored brojnih ciljeva nastavnog procesa zemljopisa posebno treba imati u vidu razvijanje kod učenika osjećanja domoljublja i humanizma, kritičkog mišljenja, ekološke kulture, te etničke i vjerske tolerancije. U procesu kvalitetne i uspješne realizacije ovih sažetih programskih sadržaja zemljopisa neophodna je uloga kreativnih sposobnosti nastavnika-geografa i udžbeničke zemljopisne literature.